

Tornseglarna behöver vår hjälp!

Vad du kan göra för att bevara gamla boplatser och skapa nya

foto: Jan Ehrsson

Tornseglare har bott nära oss under lång tid och för många medför deras skriande en känsla av sommaren. Tornseglarna är flyttfåglar som övervintrar i tropiska Afrika – men när tornseglarna är tillbaka hos oss i maj så vet vi att sommaren här! Tornseglarna är skickliga flygare som spendera hela sitt vuxna liv i luften och landar i stort sett bara under häckningstiden.

foto: Annika Rastén

Tornseglarna är ofta hemliga inneboende i våra hus där de bygger sina bon under takpannor och i håligheter mellan tak och fasader. Men deras boplatser hotas genom renoveringar och ombyggnationer.

foto: Jan Ehrsson

Tornseglarna är mycket trogna sina boplatser och återkommer till samma plats år efter år. När en boplatz försvinner kan det betyda att ett par inte kan häcka och föda upp ungar under flera år efteråt. Med följd att populationen minskar eftersom de gamla fåglar som dör inte ersätts av nya ungfåglar.

Moderna hus saknar ofta små hålrum och spalter som kan användas av tornseglare och andra hushäckande arter (t ex gråsparv) som boplatz. Vid renoveringar tätas hål och spalter och på så sätt förstörs boplatser som kan ha använts i många år.

Som husägare, hyresgäst, arkitekt eller byggherre kan du hjälpa tornseglarna. Och det behöver inte vara svårt. I detta informationsblad hittar du några konkreta råd för vad du kan göra.

På vilka platser häckar tornseglare?

Tornseglare häckar i håligheter i byggnader. Listan är inte komplett, men ofta hittar man tornseglarboen här:

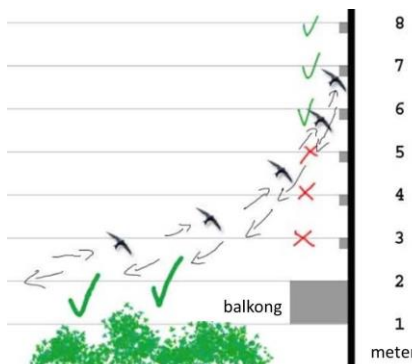
- under taket med ingång vid takfoten i spalt mellan husvägg och tak, eller i spalt under plåt vid takkant
- under tegelpannor på äldre tak med hål, eller där tornseglarna kan flyga in under nedersta raden med tegelpannor; under taknock
- i takfot
- i hål i väggen

Tre exempel på häckplatser i Uppsala där pilarna visar hur tornseglarna flyger in underifrån.

Vad behöver tornseglarna för att kunna bygga bo och häcka:

- mörk hålighet med en yta av minst 20 x 15 cm och höjd 10-12 cm
- bra med avlångt ingångshål 6 cm lång och 3 cm hög (större hål kan accepteras men lockar till andra arter som stare, duvor)
- lodrätt landningsplats, ytan precis under ingångshålet måste vara grov så att tornseglarna kan få grepp med sina klor och hålla fast
- ingångshålet minst 3 m ovanför marken (idealt 4-16 m), med fri in- och avflygning dvs. träd, buskar eller andra hinder (t ex byggnadsställning) får inte hindra inflygningen (tornseglarna flyger in underifrån och behöver ett par meter för att kunna droppa ut)

- tornseglarna häckar gärna i kolonier men varje ingångshål måste leda till en egen avskild bohålighet, och avståndet ska helst vara 50 cm
- sydsida kan funka om holken sitter skuggat och det finns skydd mot värme, annars undvik sydsida eftersom ungarna försöker kyla ner sig när det blir för varmt och letar efter frisk luft och kan då lätt ramla ur bohåligheten

Hur ser ett tornseglarbo ut?

Som bomaterial använder tornseglarna i stort sett bara material som de kan fånga i flykten: små fjädrar, små torra löv, hår, eller korta strån. De kan också återanvända material från gamla sparvbon eller takspån. Bomaterialet limmas ihop med saliv till en liten krans eller skål.

Pilfinkar och gråsparvar samlar mycket bomaterial, deras bo är en hög med torrt gräs, halm, papper och löv. Ibland kan tornseglare ta över ett sparvbo. Det känner man igen när själva boskålen är ihop limmad.

Bon hittas vid renovering - vad kan göras?

Du hittar ett bo med ägg eller ungar - lämna boet och den omedelbara omgivningen som den är. Se till att inflygningsöppningen är fortsatt åtkomlig för de vuxna tornseglarna. Har ungarna redan kläckts så kommer föräldrarna fortsätta ta hand om dem. Se till att byggnadsställningen inte är i vägen för de inflygande föräldrarna.

Du hittar ett eller flera tomma bon - om det är möjligt så stäng inte ingången till ett bo och ändra inte omgivningen kring boet. Om bon måste tas bort för renoveringsarbeten så försök att skapa plats åt varje bo på samma ställe efteråt. Du hjälper tornseglarna om du kan bevara det gamla boet och lägga tillbaka det på samma plats efter att arbetet är avslutat.

Det finns tornseglare i ditt hus och du vill renovera eller bygga om

Försök att anpassa tiden för arbeten till tornseglarnas häckningstider:

jan feb mar apr maj jun jul aug sep okt nov dec

Sätt upp byggnadsställningen först från slutet av augusti (när ungarna flugit ur boet efter avslutat häckning) och demontera ställningen senast vid månadsskiftet april-maj (innan seglarna anländer till i sina revir och återupptar sina bon). Under sommaren kan man utföra arbeten inomhus. Tak- och fasadarbeten kan utföras efter slutet av augusti och fram till början av maj utan att störa tornseglarna.

Överbrygningsåtgärder

Om det är omöjligt att undvika montering av byggnadsställning under häcktiden kan du försöka att erbjuda holkar som möjlig överbrygningsbostad. Fäst holkarna på utsidan av byggnadsställningen i samma höjd och position som det gamla boets inflygningsöppning. Lämna holkarna till slutet av häckningstiden (slutet av augusti). Denna åtgärd är *bara en nödlösning* – det fungerar inte alltid att tornseglarna använder holkarna istället för sitt gamla bo.

Byggnadsställning under häcktid

För att möjliggöra fri inflygning för tornseglarna:

- Montera delar som skulle hindra tornseglarnas inflygning (dvs från ca 5 meter under och upp till höjd av inflygningsöppning) först efter slutet av häckningssäsongen (slutet av augusti).
- Fäst inga nät eller presenningar på monterad ställning i omkrets av minst 5 meter från boets ingångshål.
- Ta tillfälligt bort gångbryggor när inga arbeten utförs i närheten av boet.
- När arbeten utförs i närheten av boet ta bort gångbryggorna dagligen efter avslutat arbete.

Renovering innan eller efter häckningstid och du vill bevara boplatserna

Tornseglarna är då inte här så ingen speciell försiktighet behövs. Du behöver bara se till att inflygningsöppningar och boet (boskålen) bevaras och att vägen mellan inflygningsöppning och boet hålls fri utan hinder. Arbeten bör vara avslutade och inflygningsöppningar fritt tillgängliga innan tornseglarna kommer tillbaka på våren (början av maj).

Skapa nya boplatser

Man kan se till att det finns lämpliga håligheter, som beskrivet ovan. Alternativt, eller som komplement, kan man erbjuda holkar. Att sätta upp eller installera holkar är enkelt och billigt och behöver inte inskränka byggnadens utseende eller funktion. Holkar kan installeras på olika platser men bäst precis nedanför takkant (ofta letar tornseglarna där).

Checklist för holkar:

- minst 4 meter över mark (tornseglarna behöver minst 3-4 m för inflygning som de gör underifrån och med fritt fall för utflygning)
- inga hinder (träd, ställningar, ledningstrådar) i inflygningsområdet
- om möjligt skuggat, t ex under takkant; om inte skuggat: undvik solexponerad södersida
- om inte skyddat under en kant: använd takpapp på holkens ovansida för att skydda mot regn och fukt
- material: trä eller träbetong

Tornseglarna är renliga och avlägsnar spillning ur boet, det är sällan man ser spillning vid inflygningsöppningar eller under bon. Däremot kan det bli föroreningar när ett gammalt bo tas över av andra arter som gråsparv eller stare. Undvik därför att ha inflygningsöppningar och holkar ovanför fönster, balkong och uteplatser.

Holkar som bebos av tornseglare behöver inte rensas och kräver därför inget underhåll. Tornseglarnas boskål bör inte tas bort – boet återanvändas under flera år (det tar tid att bygga ett nytt).

Holkar kan man bygga själv: kontakta gärna Upplands Ornitologiska Förening (se nedan) för mått och råd kring uppsättning.

Holkar kan också köpas, t ex hos Kåbo snickeri i Uppsala <http://jobbcenter.uppsala.se/arbetsplatser-i-egen-regi/kabo-snickeri/>, Vivara www.vivara.se, Naturbokhandeln www.naturbokhandeln.se.

Holkar uppsatta genom Tornseglarprojektet Stockholm. Foto: Daniel Stenberg.

Holkar vid Ekologiceentrum, SLU, Ultuna, Uppsala. Foto: Debora Arlt.

Holkar vid Hovsjö bussdepå i Södertälje, uppsatta i samarbete med Tornseglarprojektet Stockholm. Foto: Daniel Stenberg.

Bra boplatser kan erbjudas som inbyggnadsbo: *fasadintegrerade holkar* kan byggas in i husfasader och bli då nästan osynliga - speciellt lämpligt vid om- och nybyggnationer. De kallas ibland också ”swift bricks”. Det finns ett antal modeller och kan i Sverige köpas från t ex Vivara.se. Kontakta gärna Upplands Ornitologiska Förening för mer information om och råd kring installation.

Tornseglarprojektet Uppsala: Upplands Ornitologiska Förening verkar för att bevara tornseglarna i Uppsala med omnejd, och om möjligt vända den nedgående trenden till en ökande tornseglarpopulation. Med stöd av Lokala Naturvårdssatsningen och i samarbete med Uppsala Kommun och Biotopia.

Vi kommer gärna i kontakt med personer, husägare, bostadsrättsföreningar, företag mm. som vill stödja tornseglarna med holkuppsättningar. Kontakta UOF för information och rådgivning, t ex vid renoveringar, info.uof@gmail.com. Eller kontakta direkt koordinator för tornseglarprojektet Debora Arlt: debora.arlt@slu.se.

Källa: Iris Scholl m fl. Merkblätter für den Seglerschutz. Schweizerische Vogelwarte, CH-6204 Sempach